

PAPER DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
DINS UNA ORGANITZACIÓ DE LA RECERCA
CIENTÍFICA A CATALUNYA *

per
ENRIC CASASSAS I SIMÓ
President de la Secció de Ciències de l'IEC

RESUM: És analitzada la validesa dels objectius fundacionals de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) en el moment actual, en relació amb l'adequació d'aquests objectius a l'estat present de l'activitat científica a Catalunya i al seu desenvolupament previsible. Hom fa l'estudi de les estructures que constitueixen l'IEC i del tipus d'activitats que han pogut emprendre al llarg de llur evolució històrica, amb vista a fixar la vàlua potencial de l'IEC dins una organització de la recerca a Catalunya.

L'Institut d'Estudis Catalans és una institució d'alta cultura dividida en quatre seccions: la Secció Històrico-Arqueològica (creada el 1907), la Secció de Ciències i la Secció Filològica (creades el 1911)

---

* Comunicació presentada al Col·loqui Internacional sobre l'organització de la Recerca Científica. Museu de la Ciència de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. Barcelona, 13, 14 i 15 de novembre de 1980. El Dr. Josep M. Tura i Soteras, President actual de la SCCFQM, llegí aquesta comunicació per causa d'una indisposició del Dr. Enric Casassas i Simó.

i la Secció de Filosofia i Ciències Socials (creada el 1968). Bé que a la present comunicació hom procedeix a un estudi del paper que l'Institut globalment ha tingut i del que pot tenir dins el camp de la recerca, en tot allò que segueix ens referim més concretament a l'àrea d'activitats coberta per la Secció de Ciències.

Davant l'estat més aviat lènguid de la vida científica oficial a la Catalunya del començament de segle, es formà una consciència crítica col·lectiva de les deficiències existents i el convenciment que, també en el terreny de la ciència, l'acció correctiva havia de sorgir de Catalunya mateix. Fruit d'això fou la creació, l'any 1907, per la Diputació de Barcelona, que presidia Enric Prat de la Riba, de l'Institut d'Estudis Catalans (només la Secció Històrico-Arqueològica), amb un objectiu fundacional enunciat clarament pel mateix Prat de la Riba en el dictamen a l'acord de creació (1):

«Per això és arribada l'hora que la Diputació prengui la iniciativa per a fundar aquí centres d'estudis científics concretament especialitzats i destinats, més que no pas a l'ensenyament, a produir ciència i facilitar les investigacions, per a saber directament tot el que tenim de propi, i no haver d'aprendre dels estrangers el que han estudiat a casa nostra...»

i seguia més endavant l'esmentat acord:

«Es crea un centre d'estudis que s'anomenarà Institut d'Estudis Catalans i tindrà per objecte la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana...»

Quatre anys més tard, quan es procedeix a la creació de la Secció de Ciències, l'acord fundacional estableix que les missions d'aquesta Secció han d'ésser (2):

a) publicar obres, memòries i ressenyes de recerques científiques que hauran d'ésser escrites en català, sense perjudici que els treballs de les persones invitades a col·laborar es publiquin en llur idioma propi; *b)* dur a terme o afavorir les empreses científiques per a les quals sigui necessària una organització col·lectiva; *c)* establir laboratoris d'investigació, or-

ganitzar reunions, etc.; d) assessorar la Diputació en l'ordre d'estudis de la seva competència; e) correspondre amb els centres científics estrangers, intervenir en els congressos internacionals i en tots els actes, reunions i institucions en què es judiqui convenient que sigui representada la ciència catalana.»

Aquests objectius foren comentats pel mateix Prat de la Riba a la memòria justificativa adreçada al ple de la Diputació uns mesos abans, amb aquestes paraules (3):

«Els estudiosos acoblats en aquesta Secció, a més dels treballs d'investigació personal i la mútua col·laboració en les tasques científiques, a més d'establir la instrumentació necessària per a moltes de les recerques científiques modernes, que sigui desconeguda encara a Barcelona, donaran unitat d'impuls a les iniciatives emprades, relligant harmoniosament les institucions i fundacions ja existents.»

Fins a quin punt l'Institut d'Estudis Catalans ha pogut complir aquests objectius és una qüestió que ultrapassa el marc d'aquesta comunicació. Podem dir, però, que sorprèn la fecunditat del treball de l'Institut durant els períodes que Catalunya ha fruit d'alguna parcel·la de poder polític, i això malgrat la notable escassetat de mitjans posats a la seva disposició, tant en temps de la Mancomunitat com en els de la Generalitat d'abans de la guerra. Hem de remarcar que l'Institut només ha pogut desenvolupar una activitat en condicions d'una major o menor normalitat durant aproximadament una quarta part del total dels setanta anys que té de vida. En particular, des del 1939 al 1976 ha pogut dur a terme només una mínima activitat testimonial, sense altres recursos econòmics que els molt estimables però molt escassos procedents d'alguns mecenes, i que ha hagut d'escudar-se en la seva adscripció a la *Union Académique Internationale* per a poder sobreviure. Ambdós factors han contribuït a accentuar en el públic la impressió que redueix la funció de l'Institut a la d'una Acadèmia.

Cal fer notar que, d'acord amb els seus objectius fundacionals, la concepció de l'Institut d'Estudis Catalans no té res a veure amb

el concepte tradicional d'Acadèmia tal com aquest és entès als països de l'Europa occidental. Tal com ha analitzat lúcidament Miquel Taradell (4), l'Institut, pensat com a centre coordinador d'una constel·lació de cèl·lules diverses d'investigació, és, en certa mesura, un precursor d'aquells organismes complexos que als països socialistes han estat anomenats també Acadèmies.

El 26 de novembre de l'any 1976 fou signat a Madrid el decret que atorga a l'Institut d'Estudis Catalans el reconeixement oficial. Sorprenentment, el decret li atribueix un àmbit d'actuació que comprèn, textualment, «totes les terres de llengua i cultura catalanes», cosa que ni la Diputació de Barcelona, ni la Mancomunitat, ni la Generalitat no havien pogut fer. Cal esmentar que en aquest decret l'objectiu de la Secció de Ciències és ampliat amb la inclusió de les aplicacions tecnològiques dins les disciplines pròpies de la Secció. Com que el reconeixement oficial no representà en l'aspecte econòmic gairebé res, car les quantitats rebudes no passaren d'ésser simbòliques, l'Institut continuà essent pràcticament la mateixa institució testimonial dels darrers anys. L'any passat, algunes Diputacions catalanes, en particular la de Barcelona, la Generalitat i àdhuc l'Estat, han aprovat algunes partides pressupostàries que permetran d'iniciar una etapa en què, sembla, l'Institut tindrà algunes possibilitats efectives de treball.

Actualment, amb el restabliment del Govern de la Generalitat i del Parlament de Catalunya, i amb les comissions de traspassos de serveis en funcionament, l'Institut d'Estudis Catalans es replanteja molts aspectes dels seus programes de treball i de la seva estructura. Ha passat molt de temps des de la seva fundació i han canviat moltes coses; particularment en el camp de les ciències, que és el que ens interessa aquí, les disciplines s'han multiplicat i diversificat, llur conreu ha esdevingut una activitat que aplega un nombre elevat de persones professionalitzades en graus diversos, els centres de recerca especialitzats són ara nombrosos, també les universitats han assumit llur paper investigador. Hem d'actualitzar, doncs, les idees que van inspirar la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans adequant-les als nivells científics d'avui i als requeriments tecnològics i a les necessitats immediates del país. Seguint el raonament d'Alsina i Bofill (5),

ex-president de l'Institut, podem dir que l'activitat de recerca avui comporta tres direccions: d'inspiració, de coordinació i de realització.

La primera, essencialment política, implica *la fixació d'objectius*. És, en efecte, una feina política que cal deixar a les mans dels qui tenen, o han de tenir, la visió general de la realitat i de les necessitats econòmiques del país; i, a més, el poder de decisió. (En aquest punt cal insistir que les previsions han d'ésser inspirades també pel respecte ponderat a les iniciatives individuals que tan profitoses han resultat molt sovint.)

Plantejats els objectius, caldrà la coordinació dels centres tècnics per tal d'encarrilar les possibilitats de cadascun. En el camp de la realització caldrà atènyer-se a les directrius proposades per l'àmbit de recerca del Congrés de Cultura Catalana (6): aconseguir un nivell òptim d'investigadors, tant en nombre com en qualitat, a tots els centres de treball mitjançant una norma de concentració d'esforços i d'agilitat administrativa i de professionalització.

És en la faceta de la coordinació on ha de recaure la intervenció de l'Institut. Aquí és previsible la constitució d'un Consell per a la Investigació científica i tecnològica emanat de la Generalitat. És en aquest centre neuràlgic on *l'Institut creu que ha de demanar el lloc de treball que li pertoca*, no com a recompensa per haver mantingut durant setanta anys una continuïtat de presència i d'inspiració, sinó per esperit de servei. I també perquè l'Institut es pot considerar, sense presumció gratuïta, representant dels més alts nivells de la cultura catalana. L'Institut, que no s'ha manifestat encara públicament sobre el tema de l'organització de la recerca a Catalunya, ha iniciat significativament la reestructuració interna a què farem referència posteriorment, i s'ha adreçat a la Generalitat oferint la seva col·laboració i el seu assessorament i manifestant la seva voluntat de participació en el sentit indicat.

L'Institut, d'altra banda, continuarà i potenciarà els tipus d'activitats que li són pròpies i que ha desenvolupat en els períodes del passat en què això ha estat possible: les recerques pròpies, les publicacions, la promoció de la recerca a través de premis i d'ajuts de treball (que es duen a terme sota la supervisió de tutors especialit-

zats amb el fi de garantir-ne el nivell proposat i el rigor d'execució), la creació o el patronatge de serveis o organismes d'infraestructura de la recerca, i el foment de l'actuació de les societats filials, tipus d'activitats que han estat comentats tots ells en publicacions de M. Tarradell (4) i E. Casassas (7) pel que respecta a les Seccions i de J. M. Tura (8) pel que fa a les filials, i sobre els quals, per tant, no cal insistir aquí.

Per encarar-se a totes les responsabilitats d'aquest futur tan pròxim, l'Institut ha començat a adoptar la seva estructura i la seva dinàmica a les noves condicions del món cultural. En algun aspecte, les societats filials li han obert camí. Les depenents de la Secció de Ciències li han incorporat vora de dos milers de científics que han radicat conseqüentment llur activitat dins el marc de l'Institut. Com ha dit molt bé Folch i Guillèn (9), aquests «s'han servit dels mitjans de recerca de la Universitat i d'altres centres públics o privats, i han fet funcionar per a la societat catalana —almenys parcialment— allò que entre tots havíem pagat».*

En un altre aspecte, l'esmentat procés d'adaptació s'ha manifestat en la superació en certa manera del dogal del *numerus clausus* existent des de la fundació de l'Institut, i que tant ha contribuït a donar-li l'aparença d'acadèmia, mitjançant la creació d'un nou tipus de col·laboradors, els membres agregats, designats entre les persones

---

* Aquestes Societats filials cobreixen camps tan diversos com els que indiquen llurs denominacions, que són, entre d'altres: *Societat Catalana de Biologia* (constituïda el 1913, represa el 1954), *Institució Catalana d'Història Natural* (constituïda el 1899, esdevinguda filial el 1917, represa el 1949), *Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques* (que inclou també una secció d'enginyeria) (constituïda el 1931, represa el 1959), *Societat Catalana de Geografia* (constituïda el 1935, represa el 1963), *Societat Catalana de Filosofia* (constituïda el 1923, represa el 1980), *Societat Catalana d'Estudis Històrics* (constituïda el 1946), *Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials* (constituïda el 1950), *Societat Catalana d'Estudis Litúrgics* (constituïda el 1969), *Societat Catalana de Musicologia* (constituïda el 1974), *Societat Catalana d'Ordenació del Territori* (constituïda el 19...), *Societat Catalana d'Estudis Clàssics* (constituïda el 19...).

més destacades en el conreu de les disciplines fins ara no representades al ple. En el cas de la Secció de Ciències, el nombre de membres agregats ja incorporats supera àmpliament el dels membres efectius anteriors, de manera que actualment són representades a l'Institut dins aquesta Secció vint-i-una disciplines científiques diferents.** Ultra llur col·laboració personal, tots aquests nous membres consoliden la connexió de l'Institut amb els centres de recerca i d'estudi que avui es troben en plena activitat.

Un darrer aspecte d'aquell procés inclou la reestructuració de les relacions entre els diferents nivells de l'organisme: el ple, les seccions i les societats filials, i tracta de donar a aquestes darreres, que sempre s'han caracteritzat per llur empenta dinamitzadora, més pes i més influència en la presa de decisions de les Seccions i, consegüentment, en la marxa global del conjunt.

Podem dir, en conclusió, que si bé es mantenen vàlids els objectius fundacionals, representen ara una tasca d'una magnitud molt superior a la que tenien quan foren enunciats. Podem resumir-los en els següents: dur a terme o promoure aquelles empreses científiques per a les quals sigui necessària una organització col·lectiva, establir laboratoris o serveis d'infraestructura científica encara inexistents al país, assessorar els òrgans de govern en l'ordre de les qüestions d'interès científic, i, en fi, donar unitat d'impuls a les iniciatives diverses, coordinant les institucions i fundacions ja existents.

L'acompliment d'aquests objectius és una tasca que pot ésser endegada amb èxit per l'Institut si aquest es posa al dia, per a la qual cosa poden no ésser suficients uns canvis menors d'organització com els ja iniciats, sinó que pot exigir, sobretot, un increment de la permeabilitat dels murs de l'Institut, és a dir, l'adopció d'una política de col·laboració decidida amb les institucions polítiques catalanes i

---

** Topologia, Algebra, Geometria diferencial, Probabilitat i Estadística, Informàtica, Enginyeria elèctrica, Urbanística, les Químiques Inorgànica, Orgànica i Analítica, Medicina, Farmacologia, Fanerogàmia, Criptogàmia, Zoològia, Ecologia, Genètica, Oceanografia, Fitogeografia, Geologia i Estratigrafia.

amb les científiques (tant les universitats com les institucions de recerca extrauniversitàries, les existents i les que puguin ésser creades en el futur).

Barcelona, novembre 1980

REFERÈNCIES

1. Dictamen-Acord de creació de l'Institut d'Estudis Catalans. Excma. Diputació de Barcelona, 18 de juny de 1907.
2. Dictamen-Acord d'ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans. Excma. Diputació de Barcelona, 14 de febrer de 1911.
3. *Arxius de l'Institut de Ciències*, 1 (núm. 1), 5 (1911).
4. MIQUEL TARRADELL, *Serra d'Or*, 20 (núm. 226-227), 447 (1978).
5. JOSEP ALSINA I BOFILL, *Serra d'Or*, 20 (núm. 226-227), 445 (1978).
6. «Text de l'àmbit de Recerca per al Manifest de la Cultura Catalana», a: «La Recerca als Països Catalans, llibre d'homenatge a Jordi Rubió i Balaguer», ed. pel Secretariat de l'àmbit de Recerca del Congrés de Cultura Catalana. Barcelona, 1978, pàg. 568.
7. ENRIC CASASSAS, *Serra d'Or*, 20 (núm. 226-227), 451 (1978).
8. JOSEP M. TURA I SOTERAS: «Les filials de ciències de l'Institut d'Estudis Catalans», a: «Centenari de la Naixença d'Albert Einstein», Jornades d'Homenatge organitzades per la SCCFQM, *Arxius de la Secció de Ciències*, LXI, 115 (1981).
9. RAMON FOLCH I GUILLÈN: «La recerca a les filials científiques de l'IEC», a «La Recerca als Països Catalans, llibre d'homenatge a Jordi Rubió i Balaguer», ed. pel Secretariat de l'àmbit de Recerca del Congrés de Cultura Catalana. Barcelona, 1978, pàg. 83.